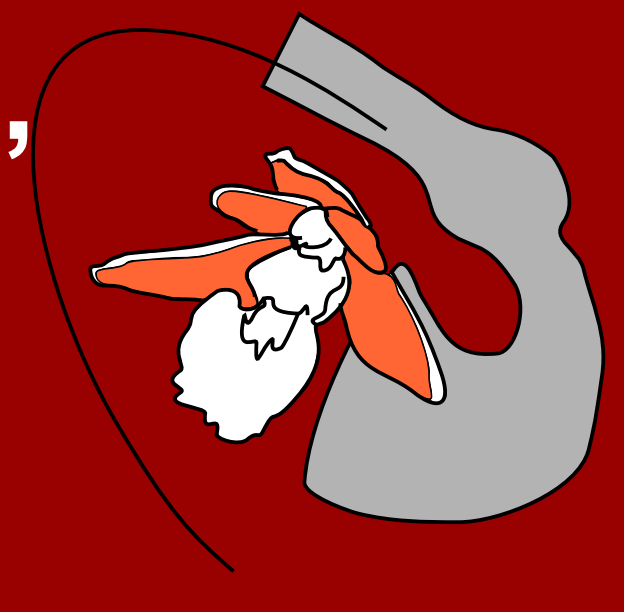

Zespół Przyrodniczo Krajobrazowy „Dolina Lipinki” w Świętochłowicach

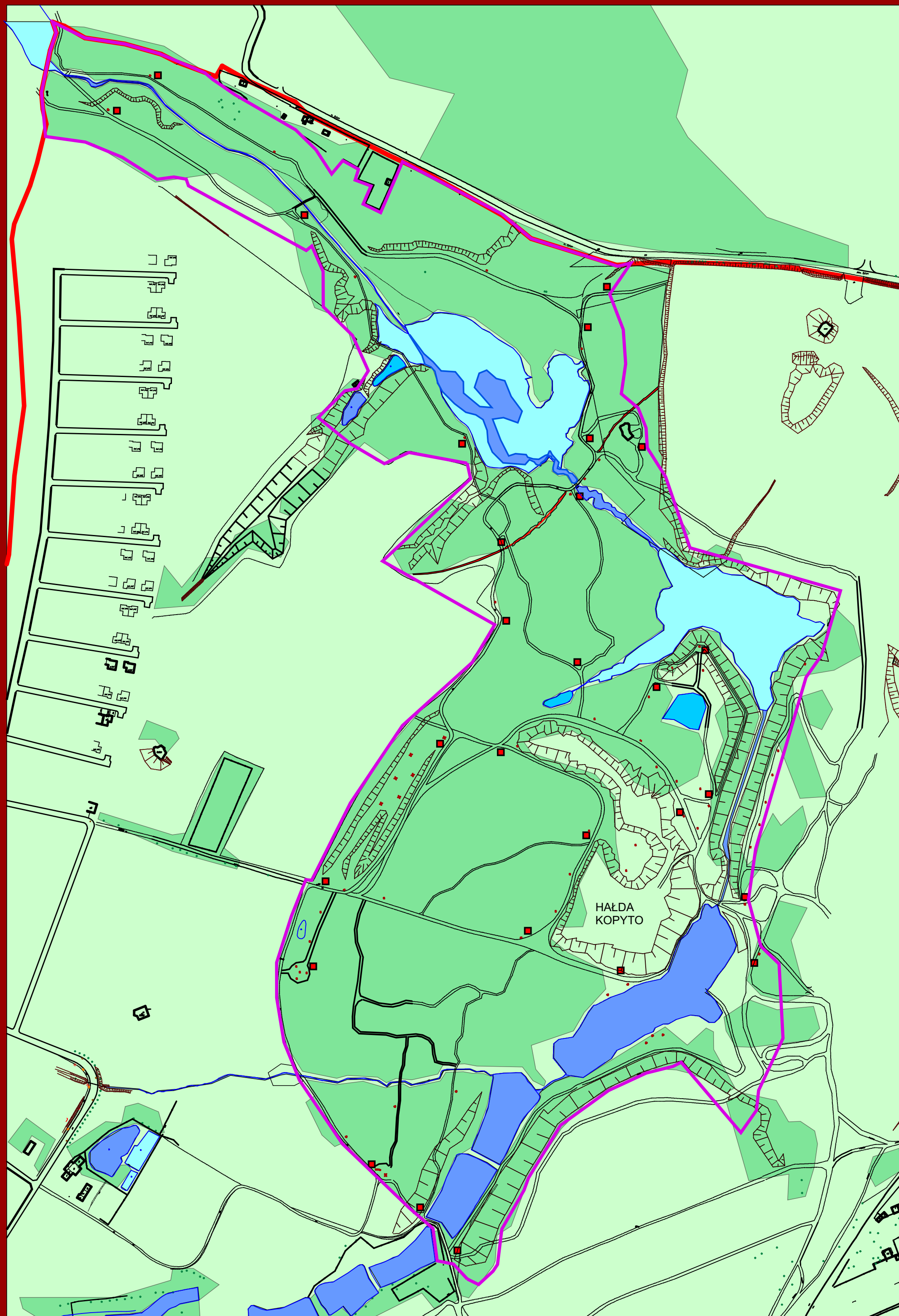
HISTORIA OKOLIC DOLINY LIPINKI

Teren ZPK „Dolina Lipinki” związany jest z hutnictwem cynku i ołowiu. Rudy srebra i ołowiu były wydobywane na Górnym Śląsku przynajmniej już od XI wieku. Istniało tu kilka wyróżniających się ośrodków: Bytom, Zabrze i Ruda Śląska, Tarnowskie Góry, Sławków, Dąbrowa Górnicza-Losień, Sosnowiec-Zagórze i Olkusz. Rozkwit hutnictwa srebra i ołowiu opartego na dymarkach przypadł na okres od XIV do XVI wieku. Po zajęciu Śląska przez Prusy zaczęło się stopniowe przechodzenie hutnictwa z węgla drzewnego na koks. Druga połowa XVIII

W Lipinach nie było złóż cynku i ołowiu. Korzystano w tym względzie z kopalni zlokalizowanych w okolicach Tarnowskich Gór i Bytomia. Wraz ze złożami srebra i ołowiu występowały również rudy cynku. Początkowo traktowano je jako odpad i jako taki spoczywał na zwałach. Od XVI wieku zaczęto wykorzystywać galman do produkcji mosiądzu. Była to jednak działalność na stosunkowo małą skalę. Dopiero w 1798 roku J.Ch. Ruberg opracował efektywną metodę wytopu cynku z rud galmanowych. W tym samym roku w Wesołej koło Mysłowic podjęto pierwsze próby wytopu cynku. W XVIII wieku monopol na handel galmanem na Górnym Śląsku do produkcji mosiądzu miał Georg Gische i jego spadkobiercy. Ten przywilej wygasł dopiero w 1802 roku.

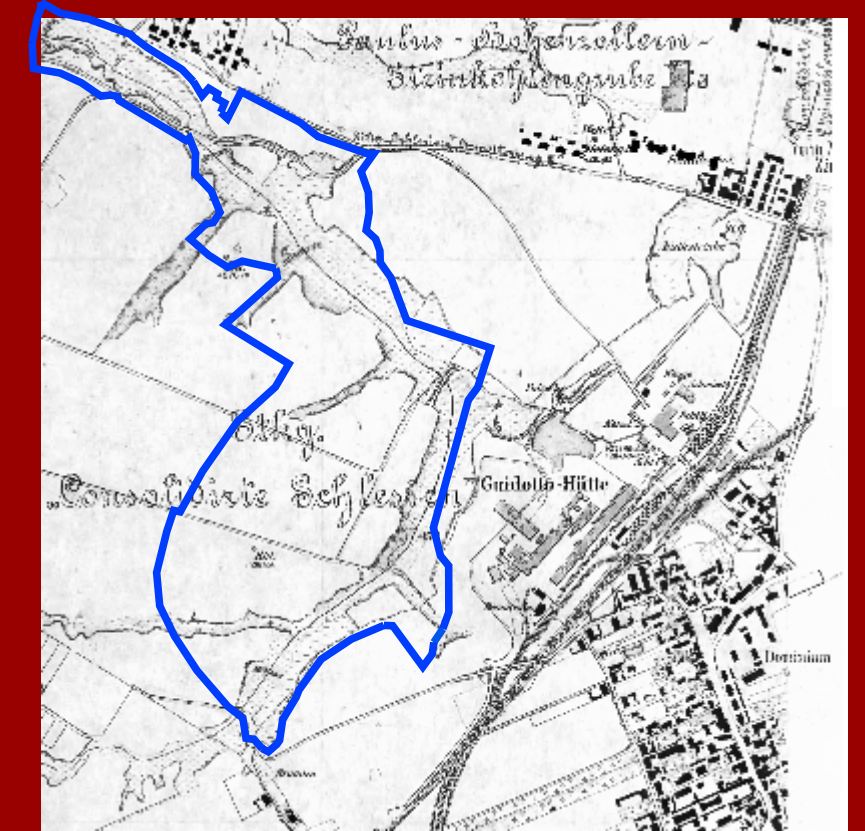
Największą działającą w Lipinach i okolicy hutą cynku była „Silesia”, która należała od 1857 roku do spółki Śląskie Towarzystwo Akcyjne dla Górnictwa i Hutnictwa Cynkowego. Spółka ta powstała w 1853 roku i skupiła w swych rękach wiele zakładów przemysłowych. Do Towarzystwa należało w sumie kilka hut i walcowni, wszystkie je nazwano „Silesia”. W Lipinach Towarzystwo skupiło większość produkcji budując tu huty „Silesia I”, „Silesia II” i „Silesia III”. Huta „Silesia” była zaopatrywana w rudy cynku przez kopalnię „Cecylia” zlokalizowaną w Brzozowicach pod Szarlejem. W zakładach „Silesii” prażono blendę cynkową uzyskując materiał dla huty, w której wytapiano metal i walcowano go na blachy w sąsiedniej walcowni. Węgiel do tej produkcji wydobywano w kopalni „Matylda” w Chropaczowie, której udziału spółka wykupiła w 1873 roku. Posiadała również kopalnie węgla „Franciszek”, „Król Saul” i „Karsten Centrum”. Z kopalń rudy cynku do Towarzystwa należały w tym czasie: „Teresa”, „Apfel”, „Cecylja”, „Nowa Helena”, „Szczęście Wilhelma”, „Jenny Otto”, „Szczęście Friedela” i „Oczekiwanie”. Walcownia cynku „Silesia” w Lipinach działała od 1857 roku, produkując blachę cynkową, cynk okrągły i prasowany. Górny Śląsk w 1860 roku produkował 40% całej produkcji światowej. W 1864 roku Spółka Akcyjna wybudowała w Lipinach najnowocześniejszą walcownię na Śląsku. Wielki rozwój produkcji cynku w tym miejscu był wynikiem zapotrzebowania, jakie zrodziła wojna francusko-niemiecka z roku 1870. W tym czasie był to największy zakład produkcji i przerobu cynku na Górnym Śląsku, skupiał całość technologii w jednym miejscu. Do wybuchu I wojny światowej stał się największym w Europie. Przy hucie „Silesia” istniała fabryka, która wytwarzała kwas siarkowy, siarczan amonu, tlenek cynku.

W 1847 roku hrabia Henkel wybudował cynkownię „Konstancja” w Lipinach, a obok nieco później cynkownię „Gabor”. Na terenie Chropaczowa hrabia Guido Henckel von Donnersmarck założył w 1880 roku hutę cynku „Guidotto”, w której wyprażano blendę cynkową. To właśnie odpad z jej produkcji ulokowano jako hałdę przy Ajsce. Wywożono tu gorący materiał o różnej konsystencji. Czasem, jak na hałdzie Kopyto są to spieki, które wymagają specjalnego sprzętu, by je pokruszyć. Na hałdach w okolicach Bytomia są to lotne pyły z procesów flotacji, które nie poddają się próbom zagęszczenia. Wielkim problemem wszelkich odpadów pocynkowych jest ich wysoka toksyczność.

2020 - stan obecny

1880/1901, Ober Schlesien. No 6d, Sect. Morgenroth-Lipine, Biblioteka Narodowa

W 1873 roku spółka „Silesia” wykupiła kopalnię Matylda i zmieniła jej nazwę na kopalnię Silesia. Widoczne są tu groble na potoku Lipinka, kamieniołomy i kopalnia gliny na północ od kopalni Matylda, jest też staw między hutą Guidotto a kopalnią Silesia. Dokładnie wrysowane budynki huty i kopalni pokazują wielkość tych zakładów. Brak jest jeszcze hałdy pocynkowej na lewym brzegu potoku. Jest za to droga dojazdowa od północy na jej obecny teren. W tym czasie nie istniał staw Ajska.

1889, Topographische Karte 1:25 000 (Meßtischblatt) cz. wschodnia (Ostdeutschland) Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego

Na mapie zmieniono nazwę kopalni Matylda na Schlesiengrube (kopalnię Śląsk). Pojawiły się dwa stawy między hutą Guidotto a kopalnią Śląsk. W pobliżu stawów pojawiła się hałda powęglowa. W miejscu stawu Ajska są tereny podmokłe.

1902, Flötzkarte des Oberschlesischen Steinkohlenbeckens, Nr 18, Sect. Morgenroth-Lipine, Biblioteka Śląska

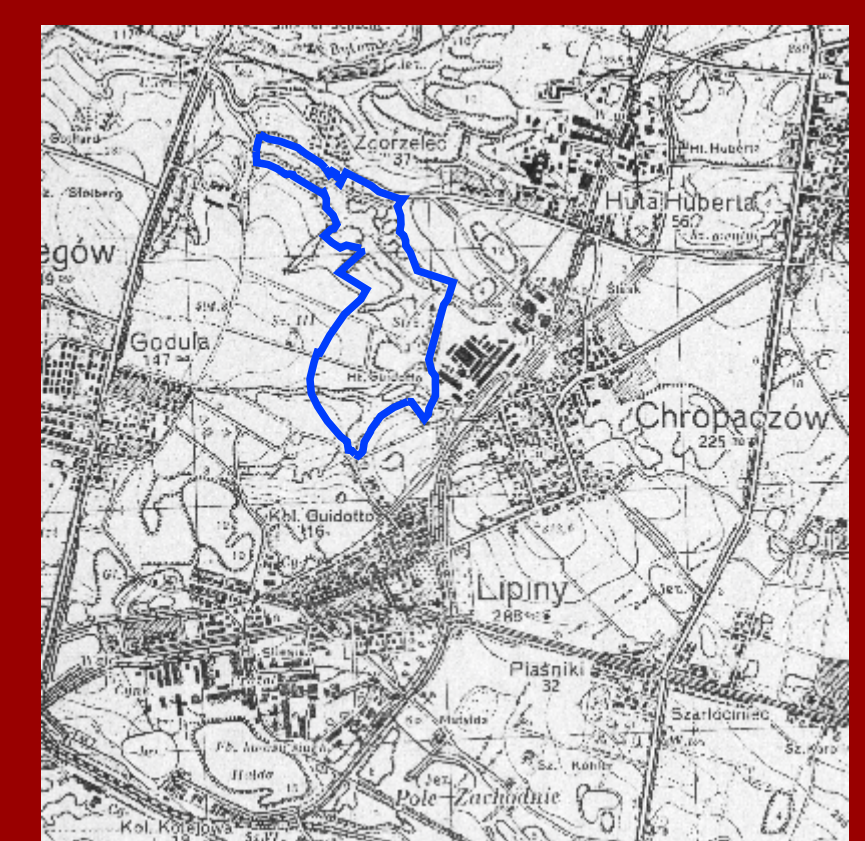
Jest tu zaznaczona droga prowadząca na nasypie od północy na teren obecnej hałdy, równoległa do istniejącej drogi leśnej. Można przypuszczać, że w tym okresie zaczęto usypywać hałdę w miejscu obecnej hałdy pocynkowej. Brak stawu Ajska. W jego miejscu jest tylko szuwarowisko.

1913, 5679 5680 (3309 3310) Beuthen-Laurahuette, Biblioteka Śląska

Na mapie pojawia się Ajska, na północ od niej widać rozlewisko z szuwarami, które istnieje do dziś.

1939, Mapa Szczegółowa Polski 1:25 000 /1929 - 1939/, Archiwum Map WIG

Widać usypaną hałdę pocynkową. W pobliżu kopalni Śląsk zaznaczono dwie hałdy. Istnieje już Ajska na południe od drogi, która dziś została zatopiona, a jej przebieg wskazują tylko grupy trzciny na stawie.

1943, 5679_Beuthen_1943, 1:25 000, Archiwum Map Zachodniej Polski

Wciąż zachowane są huta Guidotto i kopalnia Śląsk. Wyraźnie oznaczono hałdę pocynkową. Ma już zarys obecnej hałdy Kopyto. Widać, jak wypełnia dolinę potoku Lipinki. Na mapach powojennych widać już tylko zarysy rozbranych budynków huty Guidotto.